

İSLAM HUKUKUNA GÖRE EVLİ KADININ ÇALIŞMASI DURUMUNDA NAFAKASI VE AİLE BÜTÇESİNE KATKISI MESELESİ

Maintenance Payment and Contribution to the Family Budget in the Case of a Married
Woman's Employment According to Islamic Law

Abdullah ACAR

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD,
Konya/Türkiye
Assoc. Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Department of Islamic Law, Konya/Türkiye
abacar@erbakan.edu.tr
orcid.org/0000-0002-5753-6346

Taha MOBARKI

Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Bilim Dalı, Bursa/Türkiye
PhD Student, Uludag University, Institute of Social Sciences, Department of Islamic Law, Bursa/Türkiye
tahamobarki1997@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6389-7463

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 16 Ekim / October 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 27 Haziran / June 2025

Yayın Tarihi/Published: Haziran / June 2025

Atıf/Cite as: Acar, Abdullah – Mobarki, Taha. “İslam Hukukuna Göre Evli Kadının Çalışması Durumunda Nafakası ve Aile Bütçesine Katkısı Meselesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 23 (Haziran 2025), 7-35. <https://doi.org/10.59536/buiifd.1568175>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

* Bu makale, ikinci yazarın “İslam Hukuku ile Mukayeseli Olarak Cezayir Aile Kanununda Çalışan Eşin Nafaka Hakkı Ve Aile Bütçesine Katkısı” isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Batıda sanayileşmeyle birlikte kadın istihdamının artması, kadınların sanayideki orantısız ağır çalışma şartlarını protesto etmek amaçlı ortaya çıkan kadın hakları savunucuları ve diğer Batı orijinli felsefi akımların etkisiyle Batıda ailenin yapısında değişiklikler yaşanmıştır. İletişim vasıtalarının artması ve Müslüman ailelerin sanayileşmiş ülkelere göç etmesi gibi sebeplerle İslam dünyasında da geleneksel aile yapısında değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Özellikle evli kadınların mesaiye bağlı çalışma hayatına atılmaları sebebiyle; kadının çalışmasının kendi nafakasına etkisi, ev dışında çalıştıkları için başkasının yardımına muhtaç yaştaki çocuklarının nafakalarının kime ait olduğu, aile bütçesine mali katkı sunup sunmayacağı ve bunun oranı, mal paylaşımı gibi nevâzil fıkhi bağlamında aileyi ilgilendiren hak ve sorumluluklardaki güncel meselelerde fukahânın yeni değerlendirmeler yapmaları bir ihtiyaçtır. Klasik İslam hukuku kaynaklarında, evlenmesi sebebiyle çalışmayan kadının kocasından alacağı nafaka ve nafaka çeşitleri ile bu nafakanın düşeceği hallerden bahsedilir. Çağdaş bazı çalışmalarda klasik dönem nafaka türleri ile değişen ve gelişen ekonomik şartlardaki nafakanın kapsamı gibi konuları mukayeseli olarak ele alan çalışmalar mevcuttur. Bu makalenin asıl meselesi ise evlenen ve ev dışında mesai şartları dâhilinde çalışmayı tercih eden bir kadının hem ev işleri hem kocası hem de çocuklarına yeterli zaman ayıramaması sebebiyle, klasik anlayışa göre hak ettiği nafaka kalemlerinde değişiklik olup olmayacağı, nafakasından kesinti olacaksa bunun oranı meselesi ile gelir elde ettiği için aile bütçesine katkı yapmasının zorunlu olup olmayacağı meseleleridir. Ayrıca çalışan çiftler arasında çocuk bakımı, bakıcı, kreş ve servis ücretleri ile kadının özel hastane masrafları gibi ücretleri kimin ödeyeceği meseleleri de günümüz İslam hukukçularını meşgul eden sorunlardır. İçinde yaşanan dönem ve kültürün de etkisiyle klasik kaynaklarda detayıyla yer almayan bu sorunları ele alan çok yeni tamamlanmış bazı çalışmalar mevcut ise de bunların konuya genel ifadelerle yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada, bahsedilen bu meselelere fikhî ya da hukukî açıdan katkıda bulunmak amacıyla, öncelikle gelenekte evlilik nafakasının mahiyeti, nafakanın kapsamı, nafaka yükümlülüğünün delilleri ile nafaka hakkını düşüren haller hakkında bilgi verilip ardından yukarıda zikredilen meseleler çağdaş İslam hukukçuları ile farklı ülkelerdeki uygulamalardan istifadeyle ele alınacaktır. Bununla birlikte makalemizi dolaylı olarak ilgilendiren eşlerin bağımsız tasarruf ve harcama hakları ile bütçeye katkı yapması sebebiyle oluşan yeni hakları, çalışan karının aile bütçesini desteklemesinin mali sonuçlarına da makale sınırları dâhilinde temas edilmiş ve bu hususta bir “öneri” ya da “mutabakat metni” taslağı oluşturma denemesi yapılmıştır. Tarafların gönüllü olarak olgunlaştırılabilecekleri bu taslak mutabakata göre çalışan zevcenin aile için harcanan aylık zaruri harcamaların üçte birlik kısmına katkıda bulunmasının naslara aykırı olmayacağı ve ailede oluşan bazı mahrumiyetleri telafi edeceği kanaatine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, İslam Aile hukuku, Nafaka, Çalışan Kadının Nafakası, Aile Bütçesi Yönetimi.

ABSTRACT

The increase in women's employment in the West with industrialization, the women's rights advocates who emerged to protest the disproportionately difficult working conditions of women in industry, and other philosophical movements of Western origin have caused changes in the structure of the family in the West. The increase in means of communication and the migration of Muslim families to industrialized countries have also necessitated changes in the traditional family structure in the Islamic world. Especially because married women have started working overtime, it is a necessary for jurists to make new evaluations in the current changes in the rights and responsibilities concerning the family in the context of Nevâzil fiqh, such as the effect of a woman's work on her own alimony, who is responsible for the alimony of their children who are old enough to need someone else's help because they work outside the home, whether she will make a financial contribution to the family budget and the rate of this, and the division of property. In classical Islamic law sources, the alimony and types of alimony that a woman who does not work due to marriage will receive from her husband and the situations in which this alimony will be waived are mentioned. In some contemporary studies, there are studies that comparatively address issues such as the types of alimony in the classical period and the scope of alimony in changing and developing economic conditions. The main issue that is the subject of this article is whether there will be changes in the alimony items that a woman who gets married and prefers to work outside the home within working hours cannot spend enough time on both housework, her husband and her children, according to the classical understanding, the rate of deductions from her alimony, and whether she will be obliged to contribute to the family budget due to her income. In addition, issues such as who will pay for childcare, nanny,

nursery, and service fees among working couples, and the woman's private hospital expenses are among the problems that occupy contemporary Islamic jurists. Although there are some very recently completed studies that address these issues, which are not covered in detail in classical sources due to the influence of the period and culture in which they lived, it has been determined that they address the subject in general terms. The main issue that is the subject of this article is whether there will be a change in the maintenance payment items that a woman who gets married and prefers to work outside the home under working conditions will be entitled to according to the classical understanding due to her inability to allocate enough time for housework, her husband and her children, and if there will be a deduction from her maintenance payment, the rate of this deduction, and whether it will be obligatory for her to contribute to the family budget due to her income. In addition, the issues of who should pay for childcare, babysitters, nursery, service fees, and the woman's private hospital expenses between couples who both work are also among the problems that preoccupy today's Islamic jurists. Although there are some recent studies that deal with these issues, which are not covered in detail in classical sources due to the influence of the period and culture in which they lived, it has been determined that the subject we propose is included in general terms. In order to contribute to these issues from a jurisprudential or legal point of view, we will first provide brief information about the nature of marital maintenance payment in the tradition, the scope of maintenance payment, the evidence of maintenance payment obligation and the circumstances that reduce the right to maintenance payment. Then we will try to explain whether the wife's work affects her maintenance payment, and if so, the amount of it, and if she is required to contribute to the family budget, the proportion of it, with the help of contemporary Islamic jurists and practices in different countries. In addition, the article also indirectly deals with the spouses' rights to independent savings and expenditures, their new rights arising from their contribution to the budget, and the financial consequences of the working wife's support of the family budget, and an attempt has been made to draft a proposal or a memorandum of understanding for families with such problems. According to this draft agreement, which the parties can voluntarily adopt, it has been concluded that the working wife's inclusion of one-third of her monthly earnings in the family budget would not be contrary to the teachings and would compensate for some of the deprivations in the family.

Keywords: Islamic Law, Islamic Family Law, Maintenance payment, Maintenance payment of Working Women, Family Budget Management.

Giriş

Evlilik, kısaca “neslin devamı için karı-kocanın birbirlerinden karşılıklı olarak istifade etmeyi mubah kılan bir akid” şeklinde tarif edilir.¹ Aralarında evlenme engeli olmayan kadın ve erkeğin yaptığı ve “büyük anlaşma” olarak nitelendirilen bu akid, karşılıklı hak ve sorumluluklar meydana getirir. Hanefilere göre kocanın nafaka yükümlüsü olmasının nedeni kocanın nikâh sebebiyle kadın üzerinde sabit olan alıkoyma hakkını kazanmasıdır.² İmam Şâfiî’ye göre ise erkeğe nafakanın borç olmasının sebebi, bir kadının erkeğin karısı olmasına imkan veren evliliğidir.³ Her iki mezhebe göre de kadının nafaka alacaklısı olmasının nedeni; karı-kocanın birbirlerinden faydalanabilme hakkı veren sahih nikah sebebiyle kadının hareketlerinin erkek lehine kısıtlanması, kadının kendisini kocasına teslim etmesi ve onu istediği yere götürme imkânına sahip olmasıdır.⁴ Hanbelîlere göre de nafakanın vâcip olmasının nedeni kadının erkeğe kendisini teslim etmesi ve erkeği kendisinden tam olarak faydalandırmasıdır.⁵ Kısaca, evlilik nafakası, Hanefî ve Zâhirîlere göre nikâh akdinin tamamlanmasıyla; Hanefîler’den Ebû Yûsuf (öl. 182/798), Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler’e göre kadının kocasına teslimi ile başlar.⁶ Dikkat edilirse mezheplere göre sahih nikâhın yanında evliliğin diğer tabii sonuçları da nafaka sebebi olarak zikredilir. Bu itibarla kocanın, karısının hakkı olan nafakayı temin etmemesi ya da edememesi boşanma gerekçeleri arasında zikredilir.⁷ Dolayısıyla, evliliğin sağlıklı sürdürülebilmesinin en önemli şartlarından birisi bu nafakanın koca tarafından temin edilmesidir. Kadın, zengin olsa dahi kocasıyla birlikte yaşadığı evin ihtiyaçları ve kendi nafakasını temin etme mecburiyeti yoktur.⁸

¹ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/258; Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 9/230.

² Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* thk. Muhammed Hasen İsmâil eş-Şâfiî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 5/169; Ebû Bekir b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye), 5/114.

³ Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi'*, 5/114.

⁴ Ebû İshak İbrahim b. Ali eş-Şirâzî, *el-Mühezzebe*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud-Ali Muhammed Muavvid (Beyrut 2003), 3/244.

⁵ Ebû Muhammed Abdullah İbn Kudâme, *el-Kâfi fî fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Dâru Hicre, 1997), 5/77-78.

⁶ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.), 9/249; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/18; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1985), 3/77; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/195, 236; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/575.

⁷ Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/518; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yay, 1982), 2/464.

⁸ Abdülganî b. Tâlib el-Guneymî el-Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994), 3/91; Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlu's-şahsiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957), 231.

18. yüzyılda başlayan sanayileşmenin kadınlar da dâhil daha fazla insan gücüne ihtiyaç duymaya başlamasıyla birlikte Müslüman kadınlar da istihdama katılmaya başlamıştır. Önceleri, Müslüman kadınlar daha çok ev içinde genellikle kadınların yapageldiği işlerle, ev dışında ise kocaları ya da aile fertleriyle birlikte bağ, bahçe işleriyle meşgul olurlar, kısaca günümüzdeki çalışma mantığıyla maaşlı veya mesaiye tabi bir işlerde pek çalışmazlardı. Bir başka ifadeyle çoğunlukla ücret öngörülme, zorunlu mesaiye tabi olunmayan, çocukların bakıcı, kreş gibi yerlere bırakılmak zorunda kalınmadığı, aile, akraba ve komşu çevresinin dışına çıkılmayan geleneksel işlerle uğraşırlardı. Bu sebeple şer‘î ilkeler gereği evli kadınların nafakalarının tamamı kocalarına ait idi. Günümüzde ise kadınların çalışma ortamı ve şartları geleneksel çerçeveyi aşmıştır. Artık kadınlar her türlü iş ortamında ve evin dışında maaşlı işler olarak adlandırılan işlerde önemli ölçüde varlık göstermektedirler.

Bu yeni aile hayatı, tabiatıyla geleneksel Müslüman aile yapısında ve özellikle evli kadınların ailevî hak ve sorumlulukları ile görev dağılımlarında değişikliklerin meydana gelmesine sebep olduğu kadar özellikle mâlî konularda yeni fikhî değerlendirmelerin yapılmasını gerektirmiştir. Evli kadınların kurumsal manada çalışma hayatında eskiden daha fazla yer alması sonucu, kendi nafakaları, ev dışında çalışıp kazanç elde ettikleri için başkasının yardımına muhtaç hale gelen küçük çocuklarının nafakalarına katkı yapıp yapmayacakları, aile bütçesine mali bakımdan katkı oranları gibi konular çağdaş fakihler arasında önemli müzakere konuları olarak gündemlerini meşgul etmeye devam etmektedir.

İslam aile hukuku başta Kur'an ve sünnet olmak üzere mevcut örfe göre de gelişmiştir. Bu sebeple çağdaş İslam âlimlerinin günümüz örfünü dikkate alarak nafakanın kapsamı ve sınırları konusunda öncekilerden farklı görüş serdetmeleri aslında tabiidir. Öyle ki, evli bir kadının evine ayırması gereken zaman diliminde evinin dışında çalışması halinde nafakasının sınırları konusunda aileler arasında yaşanan sıkıntıların çözümünde çağdaş fakihler arasında dahi görüş farklılıkları bulunmaktadır. Genellikle örften kaynaklanan bu görüş farklılığı, Müslüman toplumlarda kadınların sosyal ve ekonomik statüsündeki değişimde önemli bir etkiye sahip olan küresel, sosyal ve ekonomik sistemlerden de kaynaklanabilmekte, böylece İslam aile hukukuna muhalif değerlendirmelere de rastlanılabilmektedir.

Evli kadının aile hayatındaki görev ve sorumluluklarındaki değişim şu tür soruların fikhî açıdan cevaplandırılmasını gerekli kılmaktadır: “Çalışan kadınların nafaka haklarında koca lehine bir değişim mümkün mü?”, “Çalışan kadının aile bütçesine katkı yapması gerekir mi?”. Kısaca “İslam aile hukuku açısından çalışan kadının mali hak ve sorumluluklarında bir

değişimden söz edilebilir mi?”. Bu makalede bu soruların cevapları aranmaya çalışılacak ve konuyla bağlantılı olarak Müslüman kadının çalışma şartları, kocasının izni ve aile içindeki görevlerini aksatmama konuları üzerinde durulacaktır. Bazı ailelerde yaşanan ve hatta boşanmaya varan problemlere karşı çözüm sağlaması maksadıyla bir mutabakat metni örneği oluşturma denemesi yapılacaktır.

Klasik kaynaklarda, *TDV İslam Ansiklopedisi* ve *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye el-Kuveytiyye* gibi güncel Türkçe ve Arapça yayınlar ile Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu ve İslam ülkelerindeki fetva kurumlarının fetvalarında “çalışan kadının nafakasının kapsamında değişiklik olup olamayacağı” ve “çalışan kadının aile bütçesine katkı zorunluluğu” konularında dağınık vaziyette ya da kısmî şekilde bazı değerlendirmeler yer almaktadır.⁹ Öte yandan, ülkemizde nafaka konusunu farklı boyutlarıyla ele alan yayınlar varsa da karı ve kocanın her ikisinin de çalıştığı ailelerdeki bütçe yönetimi konusunu derli toplu inceleyen ve net bir çözüm sunan bir yayına rastlanmamıştır.¹⁰ Aynı minvalde Türkçe dışında bazı yayınların bulunduğu şahit olunmakla birlikte bizim ele almak istediğimiz bu konuya en fazla yaklaşan yayın Muhammed Zühaylî'nin 2005 yılında yayınlanmış makalesidir.¹¹ Yazar bu makalesinde daha çok çalışan kadının nafakasına temas etmiş olmakla birlikte aile bütçesinin yönetimi konusunda detaylı bilgiler vermemiştir. Mîlûd Ka'vâs tarafından 2009 yılında Fas'ta neşredilen *Hakku'z-zevceti fî'l-keddi ve's-si'âye: Dirâsetun fî't-türâsi'l-Mâlikî*¹² isimli kitap ile Süheyle Zeynelabidin Hammâd tarafından 2022 yılında elektronik ortamda neşredilen *Hakku'l-keddi ve's-si'âyeti li'z-zevce*¹³ isimli yayınlarda da Fas kanunları ile İslam hukuku arasında mukayeseli olarak bir kadının tam gün ya da yarı zamanlı dışarıda çalışmasının fikhî boyutları ele alınmış olması yönüyle bizim çalışmamızla kısmen irtibatları bulunmaktadır. Biz ise makalemizde “bütçe yönetimi taslak metni”ne zemin sağlaması bakımından öncelikle klasik kaynaklarda çalışmayan evli kadın için öngörülen nafaka meseleleri hakkında özet bilgilere yer vereceğiz. Böylece evlilik akdinin en önemli

⁹ Bk. Celal Erbay, “Nafaka”, TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282; Heyet, *el-Mevsû'atü'l-fıkhiyye el-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizaretü'l-Evkaf, 2012), 7/114 vd.

¹⁰ Örnek olarak bk. Mehmet Dirik, “İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (2015), 135-159; M. Zeki Uyanık, “İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87; Bk. Canan Tatar, *İslam Hukukunda Kadının Ailedeki Ekonomik Konumu*, (İstanbul, İlahiyat Yayınları, 2023).

¹¹ Muhammed Mustafa Zühaylî, “Amelü'l-mer'e hârice'l-beyt ve eseruhû fî'l-hilâfâti'z-zevciyye”, *Mecelletü Mecmai'l-fikhi'l-İslamî ed-düvelî* 16, (2007), 327-384.

¹² Mîlûd Ka'vâs, *Hakku'z-zevce fî'l-kedd ve's-si'âye* (Rabat: Silsiletü Dirâsât ve Ebhâs, 2009).

¹³ Süheyle Zeynelabidin Hammâd, *Hakku'l-keddi ve's-si'âyeti li'z-zevce* (Riyad: Silsiletü Kadâya'l-Mer'e, 2022).

hukukî sonuçlarından birisi olarak kabul edilen nafaka sorumluluğunun kapsamı hakkında çalışan evli kadının nafakası ve aile bütçesine katkısı konusunda evlilik öncesi ya da sonrasında tarafların rızasıyla ve katkılarıyla geliştirilebilecek metin için temel teşkil edecek bilgiler takdim edilmeye gayret edilecektir.

1. Nafakanın Tarifi, Kapsamı ve Çeşitleri

Nafaka kelimesi Arapçada *n-f-k* kök harflerinden türemiş olup lügavî olarak, “helak olmak, tüketmek, çıkarmak, delik ya da tünel açmak, harcamak, ölmek, fiyatı artmak” gibi manalara gelir.¹⁴ Kelimenin bünyesinde taşıdığı bütün bu manalar bir araya getirildiğinde nafaka kelimesinin; ya bir malı ya bir eşyayı, ya da iki tarafı ayrı yerlere çıkan yerden olsun, *çıkarmak* ve *çıkarmak* manasına geldiği ifade edilebilir.¹⁵ Sözlük anlamıyla bağlantılı olarak, kocanın aile efradının geçimi için yaptığı her türlü çaba, gayret ve harcama, bir başka ifadeyle cebinden *çıkardığı* tüm masraflar nafaka kapsamındadır. Fakihlerin bu lügavî manalar ve naslardan hareketle ıstilahî bakımdan evlilik nafakasının mahiyeti ve kapsamı konusunda aralarında nüanslar olsa da büyük ölçüde birbirine yakın tarifler yaptıkları görülür: Mesela; Malikîlerden İbn Rüşd (öl. 595/1198) ve Yusuf el-Mevvâk (öl. 897/1492), Hanefîlerden Alaeddin Haskefi (öl. 1088/1677) gibi fukahâ, bu *çıkarmak* şeklindeki lügavî manadan hareketle nafakayı; “Kocanın gücü ölçüsünde ve örfe uygun şekilde karısının yiyecek-içecek, kıyafet ve mesken ihtiyacı için kazancından harcama yaparak bir kısmını çıkarmasıdır” şeklinde tarif etmişlerdir.¹⁶ Farklı mezheplere mensup fukahânın nafakanın tarifi ve kapsamı konusundaki ifadeleri birbirine çok yakındır. Onlar, yiyecek, kıyafet ve meskenden oluşan üç temel ihtiyacın koca tarafından temin edilmesinin vücûbiyetinde müttefiktirler.¹⁷

1.1. Nafaka Çeşitleri ve Nafaka Sebebi

İslam aile hukukunda nafaka denilince hem evlilik sürecindeki harcamalar hem de *boşanma sonrasında* boşanan kadına yaklaşık üç ay süreyle ödenmesi öngörülen iki çeşit nafaka kastedilir.¹⁸ Bu manasının yanında, kişinin kendisi için yaptığı harcamalar ile evlilik,

¹⁴ Bk. Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), “nfk”, 10/358; Ebü'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Şam: Darü'l-Fikr, 1979), “nfk”, 5/455.

¹⁵ İbn Fâris, “nfk”, 5/455.

¹⁶ Ebu'l-Kasım Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muhtasarı Halil* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 5/54; Ayrıca bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/45; Muhammed-Ali el-Haskefi, *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenviri'l-ebsâr*, thk. Abdulmün'im Halil İbrâhîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002, 2/257.

¹⁷ Ebû Zehre, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 231.

¹⁸ Uyanık, “İslam Aile Hukukunda Süresiz Nafaka Yasası”, 71.

hısımlık ve mülkiyet nafaka sebebi sayılır¹⁹ ve bu sebeple başkalarına yaptığı harcamalar, genel manada nafaka çeşitleri arasında zikredilir. Boşanma sonrasındaki nafaka ile hısımlık ve mülkiyet nafakası bu makalenin kapsamı dışındadır. Bu nedenle bu çalışmada nafakaya hak kazanmanın en büyük sebebi olan evlilik ve bu süreçte özellikle kocanın sorumlu olduğu harcama kalemlerine dâhil edilen nafaka çeşitleri hakkında kısa bilgi verilecektir.

1.2. Evlilik Nafakası

Kadın ve erkek arasındaki evlilik akdi sahih bir şekilde yapılırsa, bunun çiftlerin karşılıklı *evlilik yükümlülükleri* olarak adlandırılan sonuçları oluşur. Bunlar arasında koca için en önemli görev nafaka temin etmektir. Nafaka temin etme görevi kocaya, aile içindeki konumu sebebiyle farz kılınmış olup, hanımı ile aralarındaki görevlerin taksim edilmesi çerçevesine giren bir vazifedir. Fakihler, evlilik nafakasından kocanın nafaka borçlusu, eşinin zengin de olsa nafaka alacaklısı olduğu konusunda icmâ etmişlerdir.²⁰ Fukahâ, evlilik nafakasının, kocanın görevi olduğunu, kadının nafaka teminine mecbur olmadığını bazı âyetler,²¹ hadisler²² ve kıyas yoluyla delillendirirler.²³ Günümüze kadar evlilik sebebiyle kocanın karısına karşı nafaka borçlusu, karısının nafaka alacaklısı olduğu konusunda -bazı nadir durumlarda kadınların da nafaka yükümlüsü olduğunu savunan Zâhirîler hariç-²⁴ ittifak bulunmaktadır.²⁵ Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 69. maddesi de buna göre düzenlenmiştir.²⁶

Klasik dönem fakihlerine göre kıyas, kocanın evlilik nafakasını ödemesinin bir görev olduğu sonucuna ulaştırır. Çünkü koca, evlendiği kadının kendi evinde alıkonulmasına sebep

¹⁹ Kâsânî, *Bedâi' u's-sanâi*, 4/15.

²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 11/348; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/45; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm İbnu'l-Münzir, *el-İcmâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985), 109; Alaüddin Ebû Bekir b. Mes'ûd el-Kasânî, *Bedâi' u's-sanâi fî tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 5/109; Ebû'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtetî* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.), 2/327; Bilmen, *İstilahât-ı Fıkhiyye*, 2/448; Celal Erbay, *Evlilik ve Hısımlık Nafakası* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 26.

²¹ el-Bakara 2/215, 228, 229, 233, 236 ve 280. âyetleri ile en-Nisâ 4/19, 34. âyetleri; el-Mâide 5/89. âyeti ve et-Talâk 65/1, 6, 7. âyeti de delil olarak kabul edilmiştir.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi' u's-sahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), "Ahkâm", 14, "Nafakât", 2; Müslim, *el-Câmi' u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1955.) "Akdiyye", 7; Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Kitâbü's-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme (Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2004), "Nikâh", 41, "Menâsik", 56, 57; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen İbn Mâce*, nşr. M. Fuad Abdülbaki (Kahire, Dâr İhyâi'l-Kütüb, 1953), "Nikâh", 3, "Menâsik", 84.

²³ Kasânî, *Bedâi' u's-sanâi*, 5/109; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/230; Ruhi Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası* (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996), 70; Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 69.

²⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/92.

²⁵ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 3.

²⁶ Hukûk-ı Âile Kararnamesi (HAK), md. 69: "Nikâhın sahîhan in'ikâdıyla beraber zevc üzerine zevcenin mehir ve nafakası lazım gelir ve aralarında hakk-ı tevarüs sabit olur."

olmaktadır. Daha önceki müstakil hayatına kıyasla, evlilik sebebiyle bazı görevlerin altına girmiş bulunan zevcenin nafakasından koca sorumlu tutulmazsa, bir kadın olarak onun ev içi faaliyetleri ya da mesaisi karşılıksız kalacak ve koca, evinde zevcenin bulunması nimetine karşılık bir sorumluluk altına girmemiş olacaktır.²⁷ Ayrıca, “Kim birini kendi hizmeti için alıkoyarsa onun geçimi alıkoyana aittir” kaidesi gereği de kocanın zevcesinin nafakasını üstlenmesinin farz olduğu belirtilir.²⁸ Nitekim Mâverdi (öl. 450/1058), nasıl savaş için hazır bekletilen askerler kışlarında beklemeleri sebebiyle maaşı hak ediyorlarsa, sahih nikâhla evlenen bir kadın da kendisini kocasına, evine ve çocuklarına hazır bulundurmasına karşılık nafakayı hak eder şeklinde bir benzetme yapmaktadır.²⁹

1.3. Evlilik Nafakasının Kapsamı

Nafakanın kapsamı ile kastedilen; evlilik hayatının istikrarını sağlamak ve evlilik hedeflerine ulaşmak için kocanın karısına yiyecek, giyecek, ev ve diğer şeyler dâhil olmak üzere harcadığı şeylerdir. Nafakanın kapsamında yer alan unsurlar hakkında ittifak edilenler olduğu gibi ihtilaf edilenler de bulunmaktadır. Şimdi bu ayrıma göre nafakanın kapsamına dâhil olan kalemler iki başlık altında sunulmaya gayret edilecektir:

1.3.1. İttifak Edilen Nafaka Kalemleri: Yiyecek, Giyecek ve Mesken

Fukahâ, “*Annelerin yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir*”³⁰ âyetine istinaden, kocanın karısına yemesi, içmesi için ihtiyacı olanı vermesi gerektiği ve karısına kıyafet temin etmesinin zorunluluğu konusunda ittifak etmişlerdir. Kadın bebek emziriyorsa çocuğunu emzirmesi için ihtiyaç duyduğu nafaka miktarı da artırılmalıdır.³¹ Fukahâ, yiyecek nafakasının miktarı noktasında ise ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler, Mâlikîler ve Hanbelîler bunun karı-kocanın durumuna göre takdir edileceğini savunurken, Şafîîler ise nafakanın miktarının kocanın durumuna göre belirlenmesi gerektiği kanaatindedirler.³² Şafîîler de dâhil

²⁷ Özcan, *Hısımlık Nafakası*, 70-71.

²⁸ Kasânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i'*, 5/113.

²⁹ Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebîr*, thk. Muhammed Âdil-Ahmed Abdulmevcud (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 11/417.

³⁰ el-Bakara 2/233.

³¹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/572; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hattâb, *Mevâhibü'l-Celî li-şerhi Muhtasarı Halîl* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1992), 4/183; İmâmü'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb (Cidde: Darü'l-Minhac, 2007), 15/419; Ebû'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Haccâvî, *el-İknâ' li-tâlibi'l-intifâ'*, thk. Abdüllatîf Muhammed Mûsâ (Beyrut: Darü'l-Marife, ts.), 4/136.

³² İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/574; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale-ş-Şerhi'l-kebîr*, 2/509; Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh İbn Müflih, *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'* (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 7/142; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 15/420.

olmak üzere fakihler, giyecek için ödenen nafakanın belirli bir miktarının olmadığı hususunda hemfikirler.³³

Giyim nafakası verme aralığına gelince, Hanefiler, Malikîler ve Şafîiler, sıcakta ve soğukta oluşan ihtiyacı gidermek için yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki kez, mekâna ve adetlere uygun bir tarzda yapılmasının farz olduğu görüşündedirler.³⁴ Hanbelîler ise, yılda bir kez giyim nafakasının ödenmesinin farz olduğu görüşündedirler.³⁵ Öte yandan, Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'ye sorulan; "Kadın, kocasının izniyle çalışıyorsa ve bu işi, ulaşım, yemek gibi ek harcamalar veya işi gereği belirli elbiseler giymesini gerektiriyorsa bu masraflar kime ait olur?" sorusunun "Bir kadının çalışmasıyla ilgili tüm ilave masrafların koca tarafından değil, kadının kendisi tarafından karşılanması gerektiği" şeklinde cevaplanmış olması, belirli ya da normalden fazla dış kıyafet alma ihtiyacının kadın tarafından temin edilmesi sonucuna ulaştırmaktadır.³⁶

Kocanın, karısına mesken temin etme zorunluluğu da yine âyetlerden istinbât edilmektedir.³⁷ Fakihler, kocayı ister mülkiyetine sahip olmak ister kiralamak ister ödünç almak suretiyle, örf'e uygun biçimde karısını uygun bir meskene ya da mekâna yerleştirmekle yükümlü tutmuşlardır.³⁸ Kocanın bu üç aslî ihtiyacı sağlamaması durumunda, kadının nafaka talep etme ve evi terk etme hakkına sahip olduğu, bu sebeple evi terk eden kadının nâşize sayılmayacağı kabul edilmiştir.³⁹ Çalışmayan evli kadının bu üç aslî nafakasını temin etme işi kocasının uhdesine verilmiş olduğundan, bir kocanın, karısı çalışsa da bu üç nafakadan özellikle mesken temin masrafları konusunda bir başka ifadeyle kiracı iseler ev kirasının ödenmesi konusunda katkı yapması için karısına zorlama da yapamaz. Çünkü yukarıda Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin kadının işi ulaşım, yemek gibi ek harcamalar veya işi gereği belirli elbiseler giymesini gerektiriyorsa, bu masrafların kadına ait olması gerektiği yönünde fetva verirken, çalışmak meskenin kirası için ilave bir masraf olmayacağından bu konuda kadın, kiranın ödenmesi konusunda katkı yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. Zaten mesken, çalışma ya da

³³ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/580; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/509; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 15/436; İbn Müflih, *el-Mübdi'*, 7/142.

³⁴ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/580; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/513; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 15/438.

³⁵ İbn Müflih, *el-Mübdi'*, 7/143.

³⁶ International Islamic Fiqh Academy (IIFA), "Karâr bi-Şe'ni İhtilâfâtî'z-Zevc ve'z-Zevceti'l-Muvazzafe" (Erişim: 07.05.2024).

³⁷ et-Talak 65/1, 6.

³⁸ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/599; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/513; Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, 15/441; İbn Müflih, *el-Mübdi'*, 7/143.

³⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 5/306; Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcû't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn* (Beyrut: Dârü'l-Minhâc 2005), 717.

çalışmamadan bağımsız olarak aslî bir ihtiyaçtır. Fakat kadının çalışması onun sosyal statüsünü yükseltiyor ve daha üst standartlarda bir evde oturmayı talep ediyorsa ve kocanın mesken kirası için ayırdığı bütçe buna yetmiyorsa bu yetmeyen kısım için çalışan kadının katkıda bulunması gerektiğini söylemek aklen mümkündür. Ayrıca kadının çalışması meskenin temizlenmesi gibi ilave masraflar oluşturuyorsa bu durumda da kadının bu işlem için bütçeye katkıda bulunması gerekecektir.

1.3.2. İhtilaf Edilen Nafaka Kalemleri: Tedavi, Temizlik, Süslenme, Seyahat ve Hizmetçi Masrafları

Evli kadının tedavi, temizlik, süslenme, seyahat ve hizmetçi ihtiyaçları gibi masrafları için kocanın nafaka sorumlusu olup olmadığı hakkında âlimlerin farklı kanaatleri mevcut olup her bir konu ayrı bir çalışmayı gerektirecek kadar tafsilatlıdır. Burada sadece makalemize zemin oluşturacak temel bilgilerle yetineceğiz.

Klasik fıkıh âlimleri kadının tedavi ve ilaç masraflarının kocanın zorunlu görevi olmadığı kanaatindedirler. Bunu ileri süren fakihler, kadının uygun şekilde beslenme ve meskeninin temin edilmesinin, onun sağlık-sıhhatini korumak için yeterli olabileceği düşüncesiyle böyle bir görüş belirtmiş olabilirler. Hatta onlara göre evli kadın zenginse tedavi ve ilaç masraflarını kendi karşılamalıdır fakirse bu masrafları kocası dışında kendi usul ya da fûruundan temin eder.⁴⁰ Mütakaddim fakihlere göre tedavi masraflarını kadının üstlenmesinin nedeni, kadının kendi sağlığını yine kendisinin koruması gerektiği ve hastalığın arızî bir durum olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır.⁴¹ Bu kanaatlere rağmen, daha sonraki bazı Hanefî ve Mâlikî fakihler kadının doktor ve tedavi masraflarının da kocaya farz olduğu görüşünü savunmuşlardır.⁴² Bu görüş, Avrupa Fetva ve Araştırma Konseyi'nin 14/07 sayılı kararında da “Kadının meskeni, ilaçları, giyecekleri ve yiyecekleri ile evin işlerini kolaylaştıracak mobilya, makine vb. her şey kocaya aittir” şeklinde kabul edilmiştir.⁴³

Fakihler, kadının bedeni, elbisesi ve evdeki eşyaların temizliği için zarurî temizlik maddelerinin, kocanın yaşadığı bölgenin örfüne göre temin etme zorunluluğu olduğu

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâi' u's-sanâi*, 4/20; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, 2/510.

⁴¹ Mâverdî, *el-Havi'l-kebir*, 11/436.

⁴² Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 3/23; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İliş, *Minahü'l-Celil şerhi Muhtasarı Halil* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 1989), 4/392.

⁴³ European Council for Fatwa and Research (E-CFR), “The Fourteenth Ordinary Session of The European Council for Fatwa and Research” (Erişim 14.07.2024).

hususunda ittifak etmişlerdir.⁴⁴ Buna karşılık, bir kadının koku, kına ve safran gibi süs ve kozmetik eşyalarını kocanın sağlamasının zorunlu olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir.⁴⁵

Fukahâ, evli kadının ana-baba ve akrabalarını ziyareti konusunda da naslardan mülhem ve örfü de dikkate alarak bazı standartlar geliştirmişlerdir. Bazı kaynaklarda evli kadının ana-babasının haftada bir defa kızlarının evine gelmelerine kocanın engel olma hakkı olmadığı, hastalık ve benzeri sebeplerle onların gelme imkânları yoksa evli kadının ana-babasını haftanın herhangi bir günü örfteki, ziyaret biçimi ve süresine uymak kaydıyla ziyaret etme hakkı olduğu senede bir sefer de yakın akrabalarını ziyaret etme hakkı olduğu belirtilir.⁴⁶

Bu başlıkta kadının ana-babasını ziyareti meselesinin zikredilmesinin sebebi, kocanın ziyarete izin verip vermemesinden ziyade seyahat masraflarının nafakaya dâhil olup olmaması konusunda kıyas yapabilmek içindir. Ziyaret hakkı ile ilgili görüşlerin belirtildiği dönem dikkate alındığında bu değerlendirmelerin küçük yerleşim yerinde kısa süreli ve yol masrafı gerektirmeyen ziyaretler için olduğu tahmin edilebilir. Günümüzde ana-babayı ziyaret için uzakta ikamet etmeleri sebebiyle zaman ayırmaya ilaveten yolculuk süresi ve masrafları da eklenmektedir ve bazen bu zaman bir günü aşmakta masraflar da yüksek meblağlara ulaşabilmektedir. Klasik kaynaklarda, evli kadının yanında kocası olmaksızın hac yolculuğu masraflarını kocanın üstlenme zorunluluğu olmamasından hareketle,⁴⁷ kadının ailesinin ziyaret için yapacağı masraflar konusunda da –nikah akdi esnasında bir şart koşulmamışsa- kocanın bir yükümlülüğü bulunmadığı şeklinde kıyas yaparlar ve bu tür masrafları tahsiniyyât ya da kemâliyyat kabilinden yapılan masraflar olarak zikrederler.⁴⁸ Fakihlerin yukarıdaki değerlendirmeleri ışığında ve örfü de dikkate alarak çalışan evli çiftlerin nikah akdi esnasında ya da daha sonraki bir zamanda kendi aralarında öncelikle senede kaç sefer ziyaret hakkı olması gerektiği konusunda bir anlaşmaya varabilirler. Mesela, karı-kocanın ya dinî bayram sayısına binaen ya da yaz ve kış dikkate almak suretiyle hanımını senede iki defa ailesini ziyaret için müsaade edebilir. Ardından da bu seyahat için oluşabilecek masraflar konusunda da yine kendi aralarında bir paylaşım planı yapabilirler.

⁴⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/161; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/233; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/579; Mevâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/543; Nevevî, *Minhâcû't-tâlibîn*, 1/263; Haccâvî, *el-İknâ*, 4/138.

⁴⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/579-580; Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, 4/184; Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebîr*, 11/429; Haccâvî, *el-İknâ*, 4/138.

⁴⁶ Merğînânî, *el-Hidâye*, 2/43.

⁴⁷ Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddin El-Hanbelî El-Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 2/395; Vehbe Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, (Şam: Dâru'l-Fikr, 1985), 10/7382.

⁴⁸ Zühaylî, “Amelü'l-mer'e,” 353.

Fakihlerin çoğunluğu, kocanın, farklı mazeretler sebebiyle karısının ihtiyaçlarını karşılamak için ona yardımcı olacak bir hizmetçi sağlamasının zorunlu olduğu konusunda hemfikirler.⁴⁹ Fakat fakihler bunu kocanın mali gücü ile kadının ihtiyacının bulunmasına bağlarlar.⁵⁰ Öte yandan teknolojik ev aletleri, eskiden bir hizmetçinin yapacağı işlerin daha fazlasını yapabilmekte, böylece kadınlara dinlenme ve zaman da kazandırdığından daimî hizmetçi temini konusunda bu hususların dikkate alınması gerektiği söylenebilir.

2. Evli Kadının Çalışması

Müslüman bir kadının çalışması konusu, İslam hukukunun belli şartlar çerçevesinde meşru kabul ettiği haklar kapsamına girmektedir. Örneğin Hz. Peygamber (s.a.s.) zamanındaki kadın sahabîlere ve ondan sonraki Müslüman kadınlara bakıldığında bunların sadece ev işleri, çocuk bakımı ve kocaya bakmakla sınırlı olmadıkları, aynı zamanda maddi ve maddi olmayan bazı işlerle de meşgul oldukları görülür.⁵¹ Mesela, Hz. Hatice'nin (r.a), İslamiyet'ten önce ve sonra ticaretle uğraştığı,⁵² Hz. Aişe (r.a) başta olmak üzere bazı kadın sahabîlerin sağlık hizmetlerinde ön planda yer aldıkları nakledilir.⁵³ Fakat, kadın sahabîlerin, aile bireyleri, yakın akrabalar ve az sayıda da başkalarının işlerini çoğunlukla ücretsiz yaptıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla İslam hukukçularının bu konudaki ihtilafı, maaşlı işler denilen, yani zevcelik ve annelik gereği yapması gereken işlerin aksamasına sebep olan çalışma şeklidir. Bu tür işlerde şer'î kurallara uymak kaydıyla bir kadının maaş karşılığı çalışması konusunda; son dönem Hint alt kıtası âlimlerinden Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (öl. 1979), Vahîdüddin Han (öl. 2021) ile Mısır ulemasından el-Behiy el-Hûlî (öl. 1977) ve Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî (öl. 1998) gibi caiz değildir diyenler⁵⁴ yanında kadının, devlet başkanlığı ve tehlikeli görevler dışında bütün işlerde çalışması mutlak manada caiz olduğunu savunan⁵⁵ iki görüş vardır. Erken dönem âlimlerinden Ebû Hanîfe (öl. 150/767), İbnü'l-Kâsım (öl. 191/806), çağdaş ulemeden Mustafa es-Sibâ'î (öl. 1964), Muhammed Said Ramazan el-Bûtî (öl. 2013) ve Yusuf el-Karadâvî (öl. 2022), kadının maaşlı işlerde

⁴⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 4/24; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*, 2/510; Nevevî, *Minhâcû't-tâlibîn*, 1/263; Haccâvî, *el-İknâ*, 4/138.

⁵⁰ Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/546.

⁵¹ Abdullah Kahraman, "İslam Hukukunda Kadının Hukuki Tasarruf Ehliyeti", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi I* (2014), 35.

⁵² Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve* (Beyrut: Darü'n-Nefâis, 1986), 1/178.

⁵³ Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 8/233.

⁵⁴ Hint Mahmut el-Hûlî, *Amelü'l-mer'e: zavâbitühû, ahkâmühû, semerâtühû* (Şam: Darü'l-Farabi, 2001), 186.

⁵⁵ Hûlî, *Amelül-mer'e*, 186.

çalışmasını mutlak olarak caiz kabul etmektedirler.⁵⁶ Öte yandan, geçimini sağlayamayan veya kocası vefat etmiş ve şer'i kurallarına uymak kaydıyla çalışmak zorunda kalan bir kadının çalışmasının caiz olduğu konusunda fakihler hemfikirler.⁵⁷

Klasik eserler ile günümüzdeki yayınlarda evli kadının nafakasının düşeceği haller başlığında sayılan bir şart da çalışmak isteyen kadının kocasından izin alması şartıdır. Buna göre kadının çalışmak için evli değilse velisinden, evli ise kocasından izin alması gerekir. Çünkü evli bir kadının mubah işlerde kocasına itaat etme görevi vardır.⁵⁸ Hatta kadın, kocanın izni olmaksızın çalışmak bir yana nafile oruç tutmak gibi zorunlu ibadetler dışındaki dini işleri için dahi izin almalıdır.⁵⁹ Zira bu durumda ihtibâs yani zamanını kocasına tam olarak ayırma görevi eksiktir. Hatta kadın kendisini gündüz değil de kocasına gece teslim etse veya bunun zıddı olsa, teslim zamanında kocanın iradesi devre dışı kaldığı için noksanlık olduğu, bu sebeple de nafakasının düşeceğinden bahsedilir.⁶⁰ Öte yandan koca, kadının çalışmasına önce razı olup sonradan evden çıkmasına olan rızasını kaldırsa ve kadın buna rağmen çıksa ya da çalışmaya başlasa nafakası yine düşer. Çünkü bu husus, itaatsizlik ya da nüşûz olarak değerlendirilmektedir.⁶¹ Cumhura göre koca, karısını çalışmaktan nehyeder ve kadın buna rağmen iş ararsa nafaka hakkı düşer. Hanbelîler ise bu şartı sahih sayıp koca bu şartı baştan kabul etmişse buna uymayı zorunlu görürler. O takdirde koca, kadını çalışmaktan alıkoyamaz. Şayet mâni olursa kadın nâşize olmaz ve nafaka hakkı da düşmez.⁶² Kocanın hanımına çalışma için izin vermesi, kocası ile çocuklarına karşı görevlerinden muaf olduğu ya da eksik yapabileceği anlamında da anlaşılmamalıdır.

İslam hukukuna göre, asli görevlerini ihmal etmek suretiyle ev dışında çalışsın ya da çalışmasın kadınların ev işlerini yapmakla yükümlü olup olmadıkları hususu genel olarak örfe bırakılmıştır. Tüm dünyada, bütün bölgelerde ve tüm ailelere yönelik değişmez bir kuralın konması da söz konusu değildir.⁶³ Bazı fakihler evli kadının ev içi işleri yapmakla kazâen değil diyaneten sorumlu olduklarını belirtirler. Bu konuda Hanefî fakihler, Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile Fatıma'yı evlendirdikten sonra aralarında iş bölümü yaparken, ev içi işleri kızı Hz.

⁵⁶ Mustafa es-Sibâ'î, *el-Mer'e beyne'l-fikh ve'l-kânûn: Dirâse şer'iyye ve kânûniyye ve ictimâ'iyye* (Riyad: Dârü'l-Verrâk, 1999), 35; Yusuf el-Karadâvî, *Merkezü'l-mer'e fi'l-hayâti'l-İslâmiyye* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2010), 18.

⁵⁷ Sibâ'î, *el-Mer'e beyne'l-fikh ve'l-kânûn*, 137.

⁵⁸ Hülî, *Amelü'l-mer'e*, 148.

⁵⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/576-577; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 4/22; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/189.

⁶⁰ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/577.

⁶¹ Haskefî, *ed-Dürrü'l-muhtâr*, 2/891; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu fethi'l-Kadîr*, 4/398.

⁶² Zühaylî, "Amelü'l-mer'e", 20.

⁶³ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 129.

Fatıma'ya, ev dışındaki işleri ise Hz. Ali'ye verdiğine dair rivayeti delil kabul ederler.⁶⁴ Buradaki diyaneten kaydı, ailedeki görev paylaşımının mahkemeye konu olmayacağı, bunun yerine ev işlerindeki görev paylaşımında yaratılıştan gelen özelliklerin öncelenmesi olduğu belirtilir.⁶⁵

3. Kadının Malî Tasarrufları

İslam hukukuna göre vücûb ve edâ ehliyeti tam olan kadın ve erkek mali hak ve yükümlülük sahibi olmak bakımından eşit haklara sahiptirler.⁶⁶ Mali haklar açısından kadınların mal varlığı edinme, miras alma, sözleşme yapma gibi tasarruflarda erkeklerle eşit olduğu kabul edilir.⁶⁷ Nitekim kadın ya da erkek oluşundan bağımsız olarak kişi, doğumuyla beraber tam olarak vücûb ehliyetine sahip olur ve ölünceye kadar bu hak devam eder. Büyüyüp reşit olduğu ve mümeyyiz vasfına sahip bulunduğu tam edâ ehliyet sahibi olur ve şer'î yükümlülükleri üstlenmeye ehil ve elverişli hale gelir. Bu genel ilkeler doğrultusunda İslam hukukunda karı-kocanın mallarına yönelik düzenlemelerde “mal ayrılığı” prensibi esastır.⁶⁸ Her ikisi de çalışan çiftin mali bakımdan bağımsız olması, aslında aile içindeki bütçeye katkı sunma konusunda da etkili olmaktadır. Öte yandan genel manada kadın, özel manada da evli kadın mali bakımdan bağımsız kabul edilseler de klasik dönemde kadınların tasarrufları öncelikle evli olup olmalarına göre değerlendirilmiştir.

3.1. Evli Olmayan Kadının Mali Tasarrufları

Fukahânın görüşleri, İslam hukukunda kadınların mali hakları ve bu hakların tasarrufu konusunda önemli bir perspektif sunar. Kadınların, evli olup olmamasına bakılmaksızın mal edinme, tasarruf etme ve kendi malları üzerinde serbestçe hüküm verme hakkına sahip olmaları, İslam'ın kadınlara tanıdığı ekonomik özgürlüğün bir yansımasıdır. Bu durum, kadının birey olarak sahip olduğu mali ehliyeti teyit eder.⁶⁹ Çünkü kadın ve erkek mal edinme ve onda tasarruf hususunda eşit haklara sahiptirler. Dolayısıyla cumhura göre kadının mali velayeti konusunda bir yasaklama ve sınırlandırma bulunmamaktadır. İmam Malik ise vücûb

⁶⁴ Kâsânî, *Bedâi' u 's-sanâi'*, 4/192.

⁶⁵ Bilmen, *Istılahât-ı Fıkhiyye*, 6/201.

⁶⁶ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs el-Karâfî, *el-Furûk*, thk. Halil el-Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 3/247; Halit Çalış, “Teberri Ehliyeti Bağlamında Kadının Mali Özerkliğinin Erkeğin zimmetine Bağlanması”, *Marife* 1 (2004), 10.

⁶⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/235; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/299; Muhammed Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd fi's-şer'iati'l-İslâmiyye* (Kahire: Darü'l-Fikri'l-Arabî, 1996), 345-346.

⁶⁸ Kâsânî, *Bedâi' u 's-Sânâi'*, 2/240; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 8/19.

⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/517; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/233; Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd*, 310.

ve edâ ehliyeti bakımından kadın ve erkeği eşit görmekle birlikte sahip olunan malda tasarrufta bulunma konusunda cumhurdan farklı kanaate sahiptir. Ona göre, evli olmayan kadının üzerindeki mali kısıtlama yani hacir evleninceye kadar devam eder. Onun mallarına evleninceye veya evlilik çağına gelinceye kadar vasisi vesayet eder.⁷⁰ Özetle, cumhura göre evlenmemiş bir kadın, malını mutlak tasarruf sahibidir. Hiç kimsenin bu kazanca, rızası dışında müdahale hakkı yoktur.⁷¹

3.2. Evli Kadının Malî Tasarrufları

Çalışan kadının aile bütçesine kakı meselesine temel oluşturmak üzere bu başlıkta kısaca kadının malî tasarruf hakları konusundaki görüşler aktarılacaktır. Evli kadının malî tasarrufları konusunda ise temelde üç farklı görüşten bahsedilebilir:

a) Bu görüşlerden ilki Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin de görüşü olan;⁷² kadının kendi kazancında mutlak olarak tasarruf yetkisine sahip olduğudur. Kadının malında istediği gibi tasarrufta bulunmasına yönelik bu görüş, en geniş haliyle onun kazancından veya maaşından aile bütçesine katkıda bulunmak zorunda olmadığını ancak dilerse katkıda bulunabileceğini ifade etmektedir. Hatta kadının rızası olmaksızın kocanın onun kazancından tasarrufta bulunmasının haram olduğu kanaatinde olan fakihler de bulunmaktadır.⁷³ Çünkü mal ayrılığı ilkesine göre kadının elde ettiği malı ve kazancı kendisine ait olurken kocanın malı ve kazancı da kendisine ait olur. Bu konuda “...*Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var...*”⁷⁴ ayeti ile “*Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun sizden bir şey yapanın emeğini asla boşa çıkarmam...*”⁷⁵ ayeti delil kabul edilmektedir. Her iki âyette de kadının da erkeğin de kazancından bir payı olduğu ifade edilmekte ve kadınla erkeğe ayrı ayrı hitap edildiği görülmektedir. Bu sebeple fakihler ilgili âyetleri eşler arasındaki mal rejimini ve malî tasarruf yetkilerini ortaya koymak açısından delil olarak zikretmektedir. Evlenmiş kadının malî tasarrufları konusunda Mâlikî mezhebinin görüşü yukarıda zikredilen görüşlerden farklıdır. Kadının malî velayetini evliliğin kısmen kısıtlayacağı görüşünde olan İmam Malik, kadının evlilikten sonra sadece alım-satım, icâre

⁷⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/235.

⁷¹ Kâsânî, *Bedâi' u's-sanâi*, 4/446; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/211; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/343.

⁷² Kâsânî, *Bedâi' u's-Sânâi*, 2/240; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 8/19.

⁷³ Serahsî, *Mebûsât*, 3/139; Hattâb, *Mevâhibu'l Celîl*, 7/309.

⁷⁴ en-Nisâ, 4/32.

⁷⁵ Âl-i İmrân, 3/195.

gibi bir ivazlı akidlerde bulunabileceği kanaatindedir.⁷⁶ Malikilerin dışındakilere göre ise evli kadının malı üzerinde mutlak bir tasarruf yetkisi bulunmaktadır. Geç dönem Malikî fakihlerinden Desûkî (öl.1230/1815), kadının dikiş, nakış gibi el emeği ile elde ettiği işlerden elde ettiği kazancından aile bütçesine katkıda bulunmak zorunda olmadığını, hatta kadının bu kazancı üzerinde kocanın bir hakkı olmadığını belirterek kendi mezhebinden farklı düşünür.⁷⁷

b) Kadının kendi kazancı üzerindeki tasarruf yetkisi konusundaki bir diğer görüş ise, evli değilse velisinden, evli ise kocasından izin alması gerektiği görüşüdür ki Ahmed b. Hanbel ile Malikîlerden gelen bir görüş bu istikamettedir.⁷⁸

c) Kadının kazancı üzerindeki tasarruf yetkisi konusunda bir başka görüş ise Mâlikî mezhebine tercih edilen; kadının malının üçte birinden fazlasını teberruda bulunmasının kocasının icazetine bağlı olduğu şeklindeki görüştür.⁷⁹

Fakihlerin çoğunluğu “*Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var*”⁸⁰ ayetine dayanarak ister evli olsun isterse ev dışında biri olsun, kadınların teberru gibi her türlü aleyhlerine dahi olsa mali işlem ve sözleşmeleri akdetme hakkına sahip oldukları kanaatindedirler. Teberru akitleri de dâhil olmak üzere Mâlikîler, evli kadının bu tür tasarruflarına; bazı hadislerin delaletiyle,⁸¹ ancak malının üçte birine kadar olma, fazlası için ise kocadan izin alma gibi bazı şartlar koyarak cumhurdan ayrılmaktadırlar.⁸² Bu durumda Mâlikîlere göre, evlendikten sonra dahi evli kadının edindiği mallar üzerinde kocanın velâyet hakkı bulunmaktadır.⁸³ Cumhur ise, kadının gerek evli gerekse bekâr olsun tam edâ ehliyetine sahip olması durumunda ticaret, vekâlet ve diğer sözleşmelere taraf olarak malı üzerinde tasarrufta bulunması konusunda tam bir özgürlüğe sahip olduğunu kanaatindedir.⁸⁴

4. Ailede Ortak Kazanılan Mallar Üzerinde Kadının Hakkı

⁷⁶ Ebu Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd*, 311.

⁷⁷ Desûkî, *Hâşiye ale 'ş-Şerhi'l-kebîr*, 2/511.

⁷⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7/183; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/318.

⁷⁹ Hattâb, *Mevâhibu'l Celîl*, 5/646.

⁸⁰ en-Nisa 4/7.

⁸¹ Bk. Ebû Dâvûd, “Buyû”, 86, 87.

⁸² Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd*, 345-346.

⁸³ Çalış, “Kadının Malî Özerkliğinin Erkeğin Zimmetine Bağlanması”, 14.

⁸⁴ Kahraman, “İslam Hukukunda Kadının Hukuki Tasarruf Ehliyeti”, 33.

Klasik İslam aile hukukunun genel ilkelerine göre bir kadın kendi çeyiz malzemelerinin temini ile evlilik sonrası ihtiyaç duyacağı malzemelerin temininde, varsa öncelikle kendi malıyla kocasına gönüllü olarak katkıda bulunur, yoksa peşinen aldığı mehrinden harcayarak çeyiz hazırlar. Malikîler⁸⁵ Evlendikten sonra ise kocasının malını israf etmeyerek dolaylı katkıda bulunur. Yukarıda bahsedildiği üzere kadının ev dışında maaşlı işlerde çalışmaya başlaması neticesinde evlilikten bütün yönleriyle beklenen asıl maksadın gerçekleşmesi gittikçe zayıflamaktadır.

Günümüzdeki gibi maaşlı çalışmanın yaygın olmadığı dönemlerde evli bir kadının aile içi işleri aksatmadan çalışması sonucu bu emeklerinin müstakil maddi bir karşılığının olup olmadığı konusu, mezhep imamlarının ya da mezheplerin kuruluş dönemlerinde gündeme gelmemiş bir konu, yani nevâzil fihhına dâhil bir konudur. Bu şekilde çalışan evli bir kadına emeğinin bir karşılığı olarak bir “çalışma bedeli” (hakku’s-si’âye) verilmesi meselesi, belki de ilk defa Faslı İbn Ardûn el-Malikî (öl. 992/1584)⁸⁶ ile yine Fas bölgesindeki diğer bazı fakihler tarafından ele alınmıştır. Onlara göre kadın ister ev içindeki işlerde isterse ev dışında kocalarına yardımcı olarak çalışsın, ailede kazanılan ortak mallarda herkes katkısı oranında müşterektir.⁸⁷ Dolayısıyla, ailenin servetinin artmasına katkıda bulunan kadının, katkıda bulunduğu miktarı almasına engel olunması düşünülemez. Çünkü bu, onun hakkını elinden almak ya da onun hakkını gasbetmek demektir.⁸⁸ Dikkat edilirse bu fetva daha çok ailede ortak çabayla edinilen mallar için geçerlidir.

Kadınların bu tür ev içi ya da dışında tam gün çalışması “el-kedd” (الكد),⁸⁹ yarım gün çalışması ise “es-si’âye” (السعاية)⁹⁰ şeklinde isimlendirilmiştir. Endülüs bölgesindeki bazı Malikî fakihlerin görüşleri incelendiğinde evli kadının, artırılmasına veya yatırım yapılmasına katkıda bulunduğu ortak mallar konusunda farklı bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir. Özetle, özellikle ev dışında da aile bütçesine katkıda bulunan kadının, emeğinin bir sonucu olarak, önceden bir anlaşma olmasa bile, biriktirilen paranın veya bu katkıdan elde edilen paranın belli bir yüzdesini almaya hakkı olduğu öngörülmüştür. Öyle ki bu hakkın kapsamı, bahsi geçen fakihler tarafından ele alındığı şekliyle, ailenin her bir üyesini

⁸⁵ Ebû Zehre, *el-Ahvâlü’ş-şahsiyye*, 227

⁸⁶ M. Kâmil Yaşaroğlu, “İbn Ardûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/317-318.

⁸⁷ Ka’vâs, *Hakku’z-zevce fi’l-keddi ve’s-si’âye*, 95-99.

⁸⁸ Ka’vâs, *Hakku’z-zevce fi’l-keddi ve’s-si’âye*, 23.

⁸⁹ İbn Manzûr, “kdd”, 14/385.

⁹⁰ İbn Manzûr, “s’ay”, 3/377.

kapsamakta olup, sadece kadınla veya belirli bir süreyle sınırlı değildir.⁹¹ Günümüzdeki âlimlerin de bu fetvayı benimsedikleri görülmektedir. Özellikle fiyatı yüksek mal ve gayrimenkullerde hakların sahiplerine verilmesi konusunda; Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin 144 (16/02) numaralı kararında “Kadın, parasından veya kazancından bir ev, gayrimenkul veya ticari bir proje sahibi olmaya gerçekten katkıda bulunmuşsa katkıda bulunduğu para oranında o evin veya projenin mülkiyetine katılma hakkına sahip olur”⁹² denilmiştir.

Bu değerlendirmelere göre, kadının ev haricinde, ailevî görevlerini aksatmadan elde edilen kazançlardan hissesi vardır. Buna karşılık aile içinde yerine getiremediği sorumluluklar için de herhangi bir bedel ödeme ya da nafaka alacağından indirim yapılmasının mümkün olup olmadığında ise aşağıda izah edileceği üzere farklı görüşler bulunmaktadır.

5. Kadının Aile Bütçesine Katkı Yapması Yükümlülüğü

5.1. Kadının Aile Bütçesine Katkı Yapmasını Zorunlu Görmeyenler

Klasik dönem fakihlerine göre bir kadın, zengin olsa dahi ailenin masraflarına katkıda bulunmak zorunda değildir. Erkeğin yönetici ve nafakadan sorumlu olması ilkesinden hareketle ve kadının ihtibâsı ve temkini, yani kendini kocasının evine hasretmesi ve orada kalmayı tercih etmesi sebebiyle kocanın her zaman ailenin giderlerini karşılaması asli görevidir. Yukarıda belirtildiği üzere bu görüş, erken dönem fakihlerince ev dışında çalışmayan kadın için genel kabul edilen bir kanaat olup Karadavî, 1996-2002 yılları arasında Mısır müftülüğü yapan Nasr Ferîd Vâsıl, Muhammed Seyyid el-Mesîr (öl. 2008) gibi günümüz İslam hukukçularının çoğu tarafından da benimsenmiştir.⁹³ Mecmau'l-Fıkhi'l-İslâmî'nin 14 Nisan 2005 tarihli ve 144 sayılı kararında; “Ev haricinde çalışmayan kadın, ilke olarak koca için zorunlu olan harcamalara şer'an katılmakla yükümlü olmadığı gibi, mecbur da değildir” denilmiştir.⁹⁴

Çalışan kadının aile bütçesine katkı sorumluluğu konusunda klasik dönem görüşleri değerlendiren fakihlerin, günümüzde çalışan evli kadının sorumluluğunu öncelikle örf çerçevesinde ele aldıkları görülür. Onlara göre karı-kocanın maslahat gereği örfе göre aile bütçesini yönetmeleri gerekmektedir. Bunun için de yazılı olmayan örf kaidelerinin yanında taraflar kendi aralarında örfе ve rızaya dayalı bir yazılı sözleşme de yapabilirler. Karı-kocanın

⁹¹ Muhammed b. Ebi Bekir el-Ezârîfî, *el-Menhelü'l-'azb ve's-selsebil* (Kazablanka: Matbaatü'n-Necâh, 1980), 1/263.

⁹² IIFA, (Erişim 07.05.2023).

⁹³ Mustafa Kutb Sâno, “fî Nafakati'z-zevce ve mürettebihâ ve a'mâlihâ”, *Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslami* 16, (2005), 477.

⁹⁴ IIFA, (Erişim 20.11.2023).

arasındaki rıza, mallarının batıl yolla yenilmesinin önüne geçecektir. Bu sözleşmede taraflar aile bütçesine katkı oranlarını kendi aralarında belirleyebilirler.⁹⁵ Eğer ortada herhangi bir sözleşme yoksa ya da bu sözleşmede eşler arasında belli bir oran belirtilmemişse kocanın çalışan karısının maaşından alması caiz olmaz. Çünkü bu durumda koca ihtibâs ve temkin hakkından vazgeçme konusunda rıza göstermiş sayılmış olur ve aile bütçesinin tamamını üstlenmiş sayılır.⁹⁶

Özellikle aile bütçesini yönetme sorunu sebebiyle günümüz fakihlerinden bazıları, tarafların manevi sorumluluklarını belirleyen bir sözleşmenin yanında onların mali bakımdan da sorumluluklarının ve oranlarının belirlendiği bir sözleşme metninin faydalı olacağı kanaatindedirler. Böylece karı ve kocanın rızaya dayalı olarak anlaştıkları miktar onları bağlayıcı hale gelecektir ve niza kapısı kapanacaktır.⁹⁷

Ailenin masraflarını ortak karşılamak için karı-kocanın kendi aralarında rızaya dayalı olarak naslardan hareketle bir oran belirlemelerinin ve bu konuda kadının katkı yapmasının zorunlu olduğu konusunda ise çağdaş fakihlerin farklı kanaatleri mevcuttur. Şimdi, çalışan kadının aile bütçesine katkıda bulunmasını herhangi bir anlaşma olmasa da zorunlu görenler ve bu oran konusundaki görüşleri ele alacağız.

4.2. Aile Bütçesine Kadının Katkı Yapmasını Zorunlu Görenler ve Bu Katkının Oramı

İbn Hazm, kocasının nafaka temini sağlayamayacak durumda olması durumunda varlıklı kadının, kocası için harcama yapma ve ev masraflarının bir kısmına katılmasını, kadının zorunlu görevi olarak görmektedir. Ona göre kocanın geliri yeterli olmadığı zaman da aynı hüküm geçerlidir.⁹⁸ Muhammed Zühaylî bu görüşü tercih etmiştir.⁹⁹ Bu görüşün hastalık ve yeterli olmama gibi mücbir bir zaruret durumuyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışan evli kadının, ev işlerine, kocasına ve çocuklarına ayırması gereken zaman diliminde kazanç elde etmeyi tercih etmesi sebebiyle, aile bütçesine katkıda bulunmasının, hakkaniyete daha yakın olduğunu ve adeta nimet-külfet dengesini ifade eden “Kim menfaate sahip oluyorsa o menfaati elde ederken göreceği zararlara da tahammül etmesi gerekir”

⁹⁵ Zühaylî, “Amelü'l-mer'e”, 355, 367.

⁹⁶ Zühaylî, “Amelü'l-mer'e”, 369.

⁹⁷ Cemâl Ahmed Zeyd el-Keylânî, “Hakku tasarrufi'z-zevce bi râtibî'l-vazife ve eseri zâlike 'alâ istikrârî hayâtiha'z-zevciyye”, *Dirâsâtî 'ulûmî 'ş-şer'iyeti ve'l-kânûn* 34 (2007), 553-554.

⁹⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/254.

⁹⁹ Zühaylî, “Amelü'l-mer'e”, 378.

kaidesiyle¹⁰⁰ bağlantılı olduğunu ifade eden görüşler bulunmaktadır. Bu konuda Yusuf el-Karadâvî, “Çalışan evli kadının aile bütçesinin üçte birini karşılaması konusunda katkıda bulunması gerektiği, kocanın da kalan üçte ikilik kısımdan sorumlu olduğu kanaatine sahiptir.”¹⁰¹ Karadâvî’nin miras ayetindeki, “Allah, çocuklarınızda erkeğe iki kadın hissesini vermenizi emrediyor”¹⁰² ayetinden istinbatta bulunduğu ve evi dışında maaş karşılığı çalışan ve kocasına, çocuklarına ve ev işlerine karşı görevlerini aksatmak zorunda kalan kadının aile bütçesine katkısının “üçte bir” oranında olması gerektiğini bu ayete kıyasla çıkarmaktadır.¹⁰³ Abdülhay b. Abdüşşekûr da benzer şekilde “Çalışan kadının nafaka hakkı vardır, ancak çalıştığı için evin masraflarının üçte birini karşılamalıdır, masrafların geri kalan üçte ikisi erkeğe aittir” görüşündedir.¹⁰⁴

Çalışan evli kadının aile bütçesine üçte bir katkısının “zorunlu” olması görüşüne mukabil kadının herhangi bir oran belirlenmeksizin aile bütçesine katkıda bulunmasını “yerinde” görenler de bulunmaktadır. Mesela Keylânî, Muhammed ez-Zühaylî ve Hanân el-Kattân gibi bazı çağdaş fakihler, genel ilke olarak, evlilik öncesi biriktirdiği ya da miras, hibe gibi yollarla elde ettiği mali birikimlerine ilaveten ev haricinde de çalışarak kazanç elde eden bir kadının, kocasıyla birlikte evin masraflarına katkıda bulunabileceğini, ancak bunun bir gönüllülük ve güzel ahlak üzerine tesis edilmesi gerektiği değerlendirmesinde bulunmuşlardır.¹⁰⁵ Hayatın zorlaşması, ihtiyaç çeşitlerinin artması, kocaların, karısı ve çocuklarının tüm ihtiyaçlarını çoğu zaman karşılayamaması gibi zorluklar karşısında evli kadınların, örf-adet gereği ve yardımlaşma niyetiyle aile bütçesine katkıda bulunma konusunda kocalarının yanında olmaya sevk ettiğini de ilave ederler. İşte kadının çalışmaya başlamasıyla birlikte, aylık yolculuk ücreti, günlük beslenme bedeli, çocuk bakım ya da servis ücretleri, kıyafet vs. ek mali masraflar doğurduğu ve bu durumda da bahsedilen masrafları kazanç elde eden kadının üstlenmesinin yerinde olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁶ Hatta, aile bütçesinin zorunlu olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılarak, naslarda belirtilen ve kocaya

¹⁰⁰ Celâleddin es-Süyûtî, *el-Eşbâh ve’n-nezâir* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1990), 235; Meydânî, *Lübâb*, 2/471.

¹⁰¹ Keylânî, “Hakku tasarrufi’z-zevce”, 553.

¹⁰² en-Nisâ 4/11.

¹⁰³ İslamonline, “*Masîru Râtibi’z-Zevceti’l-Muvazzafe*” (Erişim 10/12/2024).

¹⁰⁴ Muhammed Mustafa Zühaylî, *el-Mer’etü’l-müslimetü’l-muâsira* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2007), 276.

¹⁰⁵ Hannân Ahmed Abdülaziz el-Kattân, *Amelü’z-zevce ve eseruhû fi nafakatiha’s-şer’iyye*, (Kuveyt: Garâs li’n-Neşr, 2009), 221; Cemâl Ahmed Zeyd el-Keylânî, “Hakku tasarrufi’z-zevce”, 552.

¹⁰⁶ Keylânî, “Hakku tasarrufi’z-zevce”, 553.

ait olanların koca tarafından, diğer zorunlu olmayanların ise çalışan evli kadın tarafından karşılanmasının da mümkün olduğunu belirten görüşler de bulunmaktadır.¹⁰⁷

Kadının aile bütçesine katkıda bulunması konusunda sözleşme yapılması hususu daha çok her ikisi de çalışan aileleri ilgilendirmektedir. Genel manada ev işlerini ihmal etmeden ve ev içerisinde ya da çevresinde ve bir mesai saatine tabi olmaksızın çalışarak gelir elde eden kadınların kazançlarından aile bütçesine katkı yapması sadece kocanın mücbir kaldığı sebeplere bağlıdır. Bu sebeple ailenin maslahatını önceleyen fakihler, her ikisi de çalışan aileler için bir sözleşme yapılmasının ailevi çatışmaları önleyeceği kanaatindedirler.¹⁰⁸ Dolayısıyla karı-kocanın kendi aralarında öncelikle, kadının çalışıp çalışmayacağına karar vermeleri, çalışması durumunda aile bütçesine katkıda bulunup bulunmayacağı, ardında da bu katkının oranını belirlemeleri gerekmektedir. Öte yandan, çalışan kadının da kocasının gelir seviyesine göre aile için yaptığı harcama kadar katkıda bulunmayı öngörmesi ya da gönüllüce kabul etmesini insani bir erdem olarak kabul etmek gerekmektedir.

Sonuç

İslam aile hukukuna göre evli bir kadının asli nafaka harcamaları tamamen kocasına ait olup tali derecedeki nafakalarının temininde ise gönüllülük esastır. Bu ilkeden hareketle evli bir kadının ev dışında çalışmak suretiyle aile bütçesine katkıda bulunması, şer'an üzerine vacip bir olmayan bir husustur. Kocasının izni dâhilinde çalışan evli kadının aile bütçesine katkı oranı konusunda, örfî uygulamalar ve tarafların gönüllü olarak belirledikleri oran aile içindeki anlaşmazlıkları hâlâ çözememişse ve en son çare karşılıklı mutabakata gelmişse, bu durumda Yusuf el-Karadâvî'nin belirttiği üçte birlik oranın kadın tarafından karşılanması kalan üçte ikisinin ise koca tarafından karşılanması gerektiği görüşü uygun görülmüştür. Bu kanaatler doğrultusunda, her ikisi de çalışan eşlerden, örf'e göre kadının yapması gereken işler ücretle yaptırılıyor, bebek için bakıcı ya da kreş ücreti ödeniyorsa ve bu sebeple de özellikle mali konularda ailevî anlaşmazlıklar oluyorsa; çalışan kadının mesken kirası hariç olmak üzere aile bütçesi için yapılan harcamaların üçte birini karşılaması, böylece çalışan evli kadının nafakasının kocası lehine üçte bir oranında düşmesi anlamına gelmekte olup bunun aile içi mali sorunun çözümüne katkıda bulunacağı söylenebilir.

¹⁰⁷ Kattân, *Amelü 'z-zevce ve eseruhû*, 222.

¹⁰⁸ Zühaylî, "Amelü'l-mer'e", 369.

Kaynakça

- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 8 cilt. İstanbul: Bilmen Yay, 1982.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhaddin El-Hanbeli. *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Cüveynî, Ebü'l-Meâlî Rûknüddîn Abdülmelik b. Abdillâh. *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb. Cidde: Dâru'l-Minhac, 2007.
- Çalış, Halit. “Teberru Ehliyeti Bağlamında Kadının Malî Özerkliğinin Erkeğin Zimmetine Bağlanması”, *Marife 1* (2004), 7-28.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyet 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, ts.
- Dirik, Mehmet. “İslâm Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Mükellefiyetini Düşüren Haller”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 25 (2015), 155-159.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Kitâbü's-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme. 6 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 2004.
- Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Delâilü'n-nübüvve*. Beyrut: Darü'n-nefâis, 1986.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-Ahvâlu's-şahsiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957.
- Ebû Zehre, Muhammed. *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-akd fî's-şerîati'l-İslâmiyye*. Kahire: Daru'l-Fikri'l-Arabî, 199.
- Erbay, Celal. *Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. İstanbul: Rağbet yayınları, 1998.
- Erbay, Celal. “Nafaka” *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- European Council for Fatwa and Research (E-CFR). “The Fourteenth Ordinary Session of The European Council for Fatwa and Research”. Erişim: 14.07.2024. <https://www.e-cfr.org/blog/2017/11/04/fourteenth-ordinary-session-european-council-fatwa-research/>

- Ezârîfî, Muhammed b. Ebî Bekir. *el-Menhelü'l- 'azb ve's-selsebîl*. Kazablanka: Matbaatü'n-Necâh, 1980.
- Haccâvî, Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ. *el-İknâ' li-tâlibi'l-intifâ'*, thk. Abdüllatîf Muhammed Mûsâ. Beyrut: Daru'l-Marife, ts.
- HAK, Hukûk-ı Âile Kararnâmesi.
- Hammâd, Süheyle Zeynelabidin. *Hakku'l-keddi ve's-si'âyeti li'z-zevce*. Riyad: Silsiletü Kadâya'l-Mer'e, 2022.
- Haskefî, Muhammed Ali. *ed-Dürrü'l-muhtâr şerhu Tenvîri'l-epsâr*. thk. Abdulmün'im Halîl İbrâhîm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed. *Mevâhibü'l-Celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1992.
- Heyet. *el-Mevsuatü'l-fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf, 1990.
- Hûlî, Hint Mahmut. *Amelü'l-mer'e: zavâbitühû, ahkâmühû, semerâtühû*. Şam: Dâru'l-Farabi, 2001.
- International Islamic Fiqh Academy (IIFA). “Karâr bi-Şe'ni İhtilâfâtî'z-Zevc ve'z-Zevceti'l-Muvazzafe”. Erişim: 20.11.2022. <https://iifa-aifi.org/ar/2174.html>
- Islamonline. “Masîru Râtibi'z-Zevceti'l-Muvazzafe”. Erisim 14.12.2024. <https://fiqh.islamonline.net/مصير-راتب-الزوجة-الموظفة>
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 5 cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Şam: Daru'l-Fikr, 1979.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcud. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 1994.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah, *el-Kâfî fî fikhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrut: Dâru Hicre, 1997.

- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. 15 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen İbn Mâce*, nşr. M. Fuad Abdülbaki. 2 cilt. Kahire: Dâr İhyâi'l-Kütüb, 1953.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 3. Basım. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.
- İbn Müflih, Burhânüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh. *el-Mübdî' fî şerhi'l-Mukni'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 2 cilt. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1985.
- İbnu'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm. *el-İcmâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Şerhu fethi'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru'l-fikr, t.s.
- İlîş, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Minahü'l-celîl şerhi Muhtasarı Halîl*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1989.
- Ka'vâs, Mîlûd. *Hakku'z-zevce fî'l-keddi ve's-si'âye*. Rabat: Silsiletü Dirâsât ve Ebbâs, 2009.
- Kahraman, Abdullah. "İslam Hukukunda Kadının Hukuki Tasarruf Ehliyeti". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1* (2014), 25-39.
- Karadâvî, Yusuf. *Merkezü'l-mer'e fî'l-hayâti'l-İslamiyye*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2010.
- Karâfî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs. *el-Furûk*, thk. Halîl el-Mansûr. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Kâsânî, Aluüddin Ebû Bekir b. Mes'ûd. *Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*. 7 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Kattân, Hannân Ahmed Abdülaziz. *Amelü'z-zevce ve eseruhû fî nafakatiha's-şer'iyye*. Kuveyt: Garâs li'n-Neşr, 2009.
- Keylânî, Cemâl Ahmed Zeyd. "Hakku tasarrufi'z-zevce bi râtibi'l-vazîfe ve eseri zâlike 'alâ istikrâri hayâtiha'z-zevciyye". *Dirâsâti 'ulûmi's-şer'iyyeti ve'l-kânûn* 34 (2007), 542-568.

- Mâverdî, Ali b. Muhammed. *el-Hâvi'l-kebîr*. thk. Muhammed Âdil-Ahmed Abdulmevcud. Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Mergînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.
- Mevvâk, Ebu'l-Kasım Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf. *et-Tâc ve'l-iklîl 'alâ (bi-şerhi) Muhtasarı Halîl*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Meydânî, Abdülganî b. Tâlib el-Guneymî. *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*. thk. Abdürrezzâk el-Mehdî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi 'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 cilt. Kahire: y.y., 1955.
- Nevevî, Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Minhâcû't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*. Beyrut: Dârü'l-Minhâc 2005.
- Özcan, Ruhi. *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*. İzmir: Çağlayan yayınları, 2. baskı, 1996.
- Sâno, Mustafa Kutb. “fî Nafakâti'z-zevce ve mürettebihâ ve a'mâlihâ”. *Mecelletü mecmâi'l-fikhi'l-İslamî* 16 (2005), 461-506.
- Semerkindî, Ebû Bekr Alaeddin Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Serahsî, Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. thk. Muhammed Hasen İsmâil eş-Şâfiî. 3. baskı. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Sibâ'î, Mustafa. *el-Mer'e beyne'l-fikh ve'l-kânûn: Dirâse şer'iyye ve kânûniyye ve ictimâ'iyye*. Riyad: Dârü'l-Verrâk, 1999.
- Süyûtî, Celâleddin. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî. *el-Mühezzebe fî fikhi'l-İmâmi 'ş-Şâfi'î*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Tatar, Canan. *İslam Hukukunda Kadının Ailedeki Ekonomik Konumu*. İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2023.

Uyanık, Mehmet Zeki. “İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-88.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. “İbn Ardûn”. *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/317-318. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Zühaylî, Muhammed Mustafa, “Amelü’l-mer’e hârice’l-beyt ve eseruhû fî’l-hilâfât’iz-zevciyye”, *Mecelletü Mecmai'l-Fıkhi'l-İslâmî* 16 (2007), 327-384.

Zühaylî, Muhammed Mustafa. *el-Mer’etü’l-müslimetü’l-mu’âsira*. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 2007.

Zühaylî, Muhammed Mustafa. *Mevsû’âtu kadâyâ İslamiyye muâsira*, 7 cilt. Şam: Dâru’l-Mekteb, 2009.

Zühaylî, Vehbe. *el-Fıkhu’l-İslâmî ve edilletühû*. Şam: Dâru’l-Fıkr, 2. Basım, 1985.

EK: Aile Bütçesi Yönetimi Mutabakat Taslağı

1. Ön Açıklamalar

a) İslam hukukuna göre evli kadının çalışma zorunluluğu bulunmadığından ailenin tüm nafakası kocaya aittir. Fakihler, evlilik nafakasından kocanın nafaka borçlusu, kadının da zengin olsa dahi nafaka alacaklısı olduğu konusunda ittifak etmiştir. Bu sebeple karı ve çocukların her türlü aslî ihtiyacı öncelikle baba tarafından temin edilir.

b) Evli kadının nafaka temin etme zorunluluğu olmaması mukabilinde ev işlerini yapma konusunda diyâneten zorunluluğu olduğuna hükmedilmiştir.¹⁰⁹ Âdeten bir ailede kadınların ev içinde yapageldikleri işleri yapmaları aslî görevleridir. Bu ilkeye ve (a) maddesindeki izaha rağmen evli bir kadın, kocasının izni dâhilinde çalışmayı tercih edebilir. Kadının çalışmaya başlamasıyla birlikte ev içi işlerin aksamaya başlamasının yanında biyolojik, fizyolojik, psikolojik yıpranma sebebiyle kocası ve çocuklarına karşı yerine getirmesi öngörülen görevlerde aksamalar olacağı dikkate alınmalıdır.

c) İslam aile hukukunda başkaca bir özel durum yoksa karı-kocanın malî gelirleri/cüzdanlarının bağımsız hesaplanması esastır.

2. Çiftlerin Kazançlarının Aile Bütçesi İçin Harcamasında Tavsiye Edilen İlkeler:

a) Ev haricinde ve ev işleri aksatılarak kazanç elde eden evli bir kadının, ev içi işleri tam yapamamasından dolayı aile bütçesine katkı sağlaması, karşılıklı hak ve sorumluluk dengesinin kurulması bakımından en hafif ifadeyle kul hakkını asgariye indirecek bir görevdir.

b) Ev haricinde ve aile işlerini aksatarak kazanç elde eden evli bir kadın, -mesken kirası hariç olmak üzere- her ay aile bütçesi için yapılan toplam harcamaların 1/3'ü oranında aile bütçesine katkıda bulunur. Bu oran yaklaşık olarak tespit edilmişse her ay maaşından belli bir oranı buraya aktarabilir. Maaşından kalan miktar tamamen kadının uhdesindedir.

c) Koca, örfe ve kendi kazanç seviyesine göre temel nafaka kapsamında zikredilen yılda iki defa yazlık ve kışlık olmak üzere dış elbise ve ayakkabı gibi masrafları için karısına harcama yapar ya da karısının vereceği miktardan mahsup eder. İki defa fazla yapılacak dış elbise, ayakkabı masrafları için eşler öncelikle gönüllülük esası içerisinde davranırlar. İç elbise masrafları ise tamamen koca tarafından karşılanır.

¹⁰⁹ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 130.

d) Bir koca, karısının ailesi ne kadar uzakta olursa olsun, yılda en az iki defa ailesini ziyaret etmek üzere hanımına izin vermesi gerekir. Daha fazla ziyaret konusunda bir sınırlama yoktur. Bu iki yolculuk için oluşacak masraflar konusunda örf de dikkate alınarak kendi aralarında bir miktar belirlemeleri isabetli olur. İki defadan fazla yapılacak ziyaret masrafları konusunda yine örfü dikkate alarak bir plan ya da anlaşma yapmaları tavsiye edilir.

e) Kadın; hamilelik, doğum vb. mücbir sebeplerle maaş alamayacak duruma gelmişse aile bütçesine katkı yapmak zorunda değildir. Maaş almaya başladığında yeniden bütçeye katkı vermeye başlar.

f) Çalışan kadının devlet hastaneleri gibi az masraflı ya da masraf gerektirmeyen hastane masrafları tamamen kocaya aittir. Yine her ay düzenli olarak maaşının 1/3'ünü aile bütçesine ilave eden bir kadının devlet hastanesine götürme vb. ilave tüm tedavi masraflarını koca üstlenir. Özel hastane masrafları konusunda ise kadının kendi tasarruflarından harcama yapması ya da kocanın gönüllülük esasına göre davranması tavsiye edilir.

g) Kadın, maaşının 1/3'ünü vermeye devam ettiği sürece çocuğun bakıcı, kreş, servis vb. her türlü masrafı babaya ait olup çocuk kazanç sağlayıncaya kadar tüm masrafları yine babaya aittir.

h) Boşanma durumunda kadın iddet süresince konumuna uygun nafaka alır. Ancak yedi yaşından küçük çocuk varsa, masrafları babaya, bakımı anneye aittir. Bu halde iken anneye kocası bakım-ilgi ücreti öder. Erkek çocuğu üniversiteden mezun oluncaya, kız çocuğu ise gelin oluncaya kadar masrafları baba tarafından karşılanır.

i) T.C. Medeni Kanun'a göre eşler boşanmışsa ortak kazanılan mallar ikiye bölünmektedir. Bu durumda tarafların kendi tasarruflarıyla edindikleri mallar bu paylaşımdan hariç tutulması gerekmekte, hâkime bu durumun açıklanması gerekmektedir.

j) Koca, çalışsın ya da çalışmasın kendisiyle zifafa girdiği karısının mehrini -karısı ibrâ ya da hibe etmedikçe- her halükârda ödemek zorundadır. Karı da mehrini aldıktan sonra ayrıca manevi tazminat talebinde bulunamaz.

k) Bütün bu açıklamalara rağmen anlaşmazlığın devam etmesi durumunda her iki tarafın kabul edeceği hakemlerin vereceği karara uymaları gerekmektedir.

l) İşbu mutabakat metni iki nüsha olarak düzenlenmiş olup taraflarca imza altına alınmıştır.